

ВІДГУК
офіційного опонента, доктора психологічних наук,
професора Комар Таїсії Василівни
на дисертаційну роботу Горенко Мар'яни Вячеславівни на тему:
«ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ
МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ
ДО ЗДІЙСНЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 053 «Психологія»

Динаміка сучасного суспільного життя, вимоги до професіоналів, трудова конкуренція вказують на необхідність формування готовності особистості до побудови та здійснення кар'єри, яка б сприяла її працевлаштуванню, матеріальному добробуту та самореалізації. Всі ці фактори у поєднанні з нашими реаліями в умовах протидії російській агресії лише наочніше демонструють актуальність проблеми професійної самореалізації, здійснення професійної кар'єри на усіх етапах розвитку суспільства.

Дисертаційне дослідження Горенко Мар'яни Вячеславівни розкриває зростаючий інтерес психологічної науки до проблеми професійної спроможності людини, професійної самореалізації, професійної кар'єри, професіоналізму, самореалізації творчих можливостей особистості, здатної ефективно діяти в умовах соціальних трансформацій, та відповідної підготовки фахівців у цілому. Це стосується й психологічної науки та практики, які останніми роками динамічно й бурхливо розвиваються в Україні.

Натомість, аналізуючи процес формування готовності особистості до побудови та здійснення кар'єри, дисертантка виявляє низку проблем, зумовлених недостатністю дослідження гендерних аспектів успішності

професійної самореалізації, впливу гендерних особливостей на кар'єрний розвиток, специфіки роботи психолога у цій проблематиці, впливу маскулінних та фемінних складових гендерної ідентичності.

З огляду на зазначене, дисертаційне дослідження Горенко М.В. має суспільний та науковий інтерес, й виявляється своєчасною та доцільною науковою працею у галузі соціальних та поведінкових наук, а саме психології.

Обґрунтованість підходів, наукових положень, висновків і рекомендацій, викладених у дисертації дослідниці підтверджується запропонованою логікою проведеного дослідження, що знайшла своє відтворення у меті, завданнях, аналізі наукової літератури та визначенні його теоретико-методологічних засад.

Мар'яна Вячеславівна чітко окреслила мету і завдання емпіричного дослідження; виявила його компоненти, критерії та показники; запропонувала комплекс методів дослідження, охарактеризувала вибірку досліджуваних. Представлений кількісний і якісний аналіз результатів експерименту з використанням методів математичної статистики заслуговує позитивної оцінки.

Методи дослідження узгоджені з основними методологічними одиницями роботи, володіють надійністю та валідністю. Вірогідність результатів дослідження забезпечена методологічною обґрунтованістю вихідних положень, критичним аналізом стану досліджуваної проблеми та комплексу взаємопов'язаних методів наукового пізнання, репрезентативністю вибірки, поєднанням кількісних та якісних методів аналізу даних. Графічна презентація результатів дослідження вдало поєднує 33 таблиці та 9 рисунків, що полегшує сприйняття сутності викладеної проблеми.

Вагомість проведеного дослідження підтверджено його виконанням у рамках наукової теми кафедри «Психологічні аспекти формування творчої особистості вчителя, студента, учня» (державний реєстраційний номер

0111U007546), наукової школи професора О. Д. Сафіна «Майбутній практичний психолог як активний суб'єкт психологічної практики», Центру психологічного діагностування та тренінгових технологій «Інсайт».

Очевидною перевагою і вагомою науковою новизною даного дослідження є те, що вперше проаналізовано зміст, структуру та рівень сформованості психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри залежно від гендеру; розроблено, обґрунтовано та експериментально перевірено програму формування психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри з урахуванням гендерних особливостей; уточнено: зміст ключових понять дослідження («професійна кар'єра», «психологічна готовність», «психологічна готовність майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри»); набуто подальшого розвитку уявлення про психологічні умови формування психологічної готовності майбутніх психологів до ефективної професійної діяльності та успішної кар'єри.

Застосування розробленої, експериментально апробованої і запропонованої в дисертаційному дослідженні програми тренінгу «Формування психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри» дозволяє вимірювати та розвивати рівень досліджуваного явища й сприяє підвищенню професіоналізму майбутніх фахівців.

Практична значущість результатів дослідження полягає в тому, що їх можуть використовувати при розробці науково-практичних рекомендацій психологи та педагоги закладів вищої освіти для створення та вдосконалення умов оптимізації формування психологічної готовності майбутніх психологів до професійної діяльності, в індивідуальній та груповій роботі зі здобувачами ЗВО.

На основі вивчення тексту дисертації, автореферату, наукових праць здобувачки можемо констатувати, що науковицею визначено і реалізовано мету, гіпотези дослідження, його об'єкт, предмет та завдання.

Дисертація має чітку структуру, яка включає три самостійних розділи, що логічно пов'язані між собою та послідовно відображають теоретичний та практичний аспекти проблеми, яка досліджується.

У першому розділі – *«Теоретичний аналіз стану дослідженості проблеми готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри»* на основі ґрунтовного аналізу різноманітних наукових джерел за тематикою дослідження авторка визначила основні підходи до вивчення наукового об'єкту, уточнити понятійний апарат, сформувати теоретико-методологічну базу дослідження. За результатами компаративного аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових джерел розкрито тісний взаємозв'язок професійної кар'єри та професійної особистісної самореалізації. Доведено, що з одного боку, реалізація кар'єри спричиняє активне пристосування людини в професії, з іншого, – саме професійна сфера є площиною для досягнення в кар'єрі та самореалізації особистості, загалом.

Дуже влучно відзначається розуміння гендеру та виявлення особливостей формування психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри залежно від типу гендерної ідентичності. Горенко М. В. зацентрувала на основних теоретичних положеннях: дослідження ґрунтується на ідеях соціально-психологічного підходу розуміння феномену кар'єри; поняття «гендер» відображає умовність відмінностей між чоловіками та жінками в соціально-психологічному та професійному планах.

У другому розділі – *«Емпіричне дослідження стану сформованості психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри»* дослідниця детально описує співвідношення підетапів, показників і методик констатувального етапу дослідження. Дисертантка здійснила якісний порівняльний аналіз рівня сформованості психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри та виявила наявність диспропорцій у рівнях сформованості компонентів психологічної готовності, що проявляється, зокрема, у кількісному відставанні мотиваційно-цільового

компонента у представників усіх типів гендерної ідентичності від решти компонентів. Це дало змогу сформулювати припущення щодо необхідності підвищення рівня психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри до «високого», мінімізуючи диспропорції у рівнях сформованості її компонентів.

Мар'яна Вячеславівна слушно зазначає, що гендерні особливості формування психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри виражаються у проявах структурних елементів досліджуваного явища у різних груп за гендерною ідентичністю, тобто фемінною, маскулінною, андрогенною ідентичностями.

Науковиця яскраво продемонструвала комплексну психодіагностичну роботу щодо визначення рівнів сформованості психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри, проілюструвавши значною кількістю таблиць і рисунків. Потужною стороною дисертації є розгляд критеріїв сформованості готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри та їх показників.

У третьому розділі – «Експериментальне дослідження гендерних особливостей формування психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення майбутньої професійної кар'єри та його результати» дисертанткою репрезентовано зміст, структуру й особливості впровадження авторської тренінгової програми «Формування психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри» та проаналізовано результати експериментального дослідження, доведено їх достовірність. Ґрунтовний аналіз кількісних показників діагностики рівня розвитку в майбутніх психологів структурних компонентів досліджуваного конструкту та його загального рівня розвитку свідчать на користь авторської тренінгової програми та підтверджують дієвість упровадження цієї програми щодо розвитку психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри.

Варто зауважити, що всі етапи емпіричного дослідження виконано на належному науковому рівні. Загальні висновки в стислому вигляді підсумовують результати дисертаційної роботи і свідчать про досягнення мети, реалізацію завдань, бачення авторкою дисертації можливих перспектив подальшої розробки проблеми. Вони є науково обґрунтованими, чітко сформульованими, викладені достатньо повно і в необхідній логічній послідовності.

Висновки до кожного розділу та загальні висновки логічно узагальнюють результати теоретико-емпіричного дослідження, цілком відповідають поставленим меті та завданням роботи.

Основні результати дисертаційного дослідження відображено у 18 наукових працях, з них 8 – у наукових статтях у фахових виданнях України з психології і 2 – у зарубіжних виданнях, 8 – апробаційного характеру.

Можна зробити загальний висновок, що поданий у дисертації матеріал, його психологічний аналіз та інтерпретація не викликають заперечень, але разом із тим необхідно зупинитися на окремих дискусійних питаннях та побажаннях щодо його змісту.

1. Використовуючи наукові підходи для аналізу теоретичних та прикладних розвідок за темою дослідження, науковиця оперує такими, як: філософський, соціологічний та економічний; кроскультурний, гендерний та суб'єктно-акмеологічний; соціально-психологічний, управлінсько-менеджерський, соціально-економічний; функційний, особистісний, особистісно-діяльнісний, результативно-діяльнісний; інтегративно-еклектичний та технологічний. Натомість на подальших, емпіричних етапах дослідження окреслені підходи не знайшли достатнього відображення.

2. На наш погляд, здійснивши теоретичний аналіз змістових, структурних аспектів сформованості психологічної готовності майбутніх психологів, загалом, та саме до здійснення професійної кар'єри залежно від гендеру, зокрема, й виокремивши основні напрямки її трактування як психологічної категорії, дисертантка надає власну характеристику

виокремлених аспектів, що утруднює сприймання авторського трактування такої категорії.

3. Проведений дисертанткою ґрунтовний теоретичний аналіз акцентує увагу на низці суперечностей. Бажано було б їх уточнити та перерахувати у вступі.

4. У завданнях досить чітко названі задачі теоретичного та емпіричного складників експерименту, проте бажано було б зазначити їх практичну реалізацію як подальші кроки щодо популяризації та рекомендацій застосування наукових здобутків, наробок, тренінгової програми.

5. На наш погляд, здійснивши теоретичний аналіз понять «професійна кар'єра», «психологічна готовність», «психологічна готовність майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри», кожне з яких розглянуте як самостійне ціле зі своїм структурно-функціональним змістом. Проте, подібна полісемантика потребує додаткового пояснення.

6. Скрупульозно застосувавши психодіагностику рівнів сформованості психологічної готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри, дослідниця визначила розподіл типів гендерної ідентичності серед майбутніх психологів як жіночої, так і чоловічої статі. Проте, подальша діагностика відбувається на вибірці з урахуванням лише гендерної ідентичності, без уточнення статі. На нашу думку, це був би цікавий акцент у дослідженні.

Проте наголошуємо, що висловлені вище побажання не знижують загальної цінності проведеного дослідження, яке за своїм науковим рівнем, новизною у дослідженні проблеми, теоретичним і практичним значенням є прикладом успішного поєднання теоретичної та експериментальної науково-дослідної роботи, що заслуговує на високу оцінку. У цілому представлена до захисту дисертаційна робота є завершеним, обґрунтованим дослідженням, яке виконане на високому теоретико-методологічному рівні.

Отже, все вищезазначене дозволяє стверджувати, що дисертаційна робота Горенко Мар'яни Вячеславівни відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44, а її авторка - Горенко Мар'яна Вячеславівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія».

Офіційний опонент

професор кафедри психології та педагогіки
Хмельницького національного університету
доктор психологічних наук, професор

Таїсія КОМАР

Проректор з наукової роботи
Хмельницького національного університету
доктор технічних наук, професор

Олег СИНЮК

«04» листопада 2022 року